

Et Synspunkt for Darwinismen

R. Nielsen

For Idé og Virkelighed, 1873, s. 449–459

Darwin er ikke Naturfilosof, men – i udmærket Forstand – Naturforsker. Denne simple Bemærkning, der ikke antyder nogen ny Opdagelse, men blot udsiger, hvad Enhver, der befatter sig med at gjøre Anmeldelser af Darwinshypothesen, kan sige sig selv, er efter vort Skjøn vel skikket til at fjerne en Del af de Misforstaaelser, hvormed en gjærende Opinion fra mangfoldige Sider synes at ville belemre et i sin Retning storartet Forsøg.

De Synspunkter, hvorom Opinionspolemiken dreier sig, ere:

1. Organismernes fælles Afstamning, særlig Menneskets Oprindelse.
2. Fremkomsten af de første organiske Væsener paa Jorden, hvorvidt den skyldes en Skabelse eller blot en eiendommelig Samvirken af almindelige Naturkræfter.
3. Darwinismens Karakter i det Hele, om den virkelig kan bestaae med Menneskets Værdighed, eller maa siges at indeholde aandsfornegtende, for Religion og Sædelighed farlige Tendenser.

Til Opklaring af disse Hovedpunkter have vi, hvad navnlig det sidste angaaer, aldeles ingen Veiledning i Darwins rent personlige Overbevisning, der ikke er os nærmere bekendt og ei heller vedkommer Sagen; vi holde os udelukkende til Theorien, saaledes som den foreligger.

1) »Hvorfra ere disse Legioner af levende Væsener, disse næsten talløse Arter og Slægter af Planter og Dyr, som findes i Naturen?« Darwin svarer: »de nedstamme alle fra faa, simpelt organiserede Former; de udgjøre eet sammenhængende System, hvis enkelte Led, tiltagende i Fylde og Fuldkommenhed, have i Tidernes Løb arbeidet sig frem under en vedvarende Kamp for Livet.«

Det vil nu let kunne sees, at det gjør en stor Forskjel, om vi opfatte den saaledes udtalte Anskuelse fra Erfaringslærens eller fra Naturfilosofiens Standpunkt. Anlægger

man nu en naturfilosofisk Maalestok, saa spørges der med Grund om det Princip, hvoraf Theorien i sin Helhed lader sig aflede.

I denne Henseende have ikke blot Filosoferne, men selv Naturforskere, som f. Ex. Th. L. Bischoff, fundet sig utilfredsstillede. »Den Darwinske Lære«, siger Bischoff, »er ingen Theori, den hviler ikke paa et Princip, som fordi det er afledet som et almengyldig rigtigt, ogsaa maa af Alle erkjendes som et almengyldig sandt. Den indeholder meget vigtige og sande Tanker og Kjendsgjerninger; men disse kan man kun anerkjende for rigtige, for saa vidt de for den objektive Erfaring og Iagttagelse bekræfte sig som rigtige. Men hvor denne Eftervisning ikke lykkes eller ikke er lykkedes, ville vi ikke kunne tillægge den Darwinske Theori nogen Betydning.«

Froschhammer¹, der bedømmer Darwinismen udelukkende fra et filosofisk kritisk Synspunkt, lægger blandt Andet Vægt paa den Uklarhed, der hviler over Darwins bekjendte Slagord: »den naturlige Udvælgelse« (Kvalitetsvalget). Da en Del af hans øvrige Indvendinger forekomme os at være af temmelig tvivlsom Betydning, skulle vi særlig fremhæve denne, der, i naturfilosofisk Forstand, vel at mærke, ganske vist er væsenlig begrundet.

Fr. vælger som Exempel Øiets Oprindelse og Udvikling. »Da vi«, siger han, »maa tænke os de primitive Dyreformer, simple og ufuldkomne som de ere, uden Øine, ligesom der jo endnu eksisterer Dyr uden Øine, saa opstaaer paany Hovedspørgsmaalet, hvordan da fra første Begyndelse af Øinene opstode eller kunde opstaae. De maatte enten opstaae ved Tilfælde, eller ved en uforklarlig, ubegribelig generatio æqvivoca, eller udtrykkelig ved en ny Skabelsesakt. I alle Tilfælde kunde de ikke opstaae ved en naturlig Udvælgelse, da denne efter sit Begreb kun formaaer at modificere eller egenlig kun at vedligeholde et allerede Givet, ikke derimod at skabe et Nyt, hidtil ikke Givet.«

Det fuldkomne Øie sammenlignes med Teleskopet og den naturlige Udvælgelses Virksomhed for at fuldkommengjøre Øiet med den menneskelige Intelligenses Anstrængelser for at forbedre hint Instrument; »men« — tilføier den filosofiske Kritiker — »sikkert med Urette. Den bevidstløse Natur er lige saa lidt i Stand til at efterligne eller udøve Optikernes planmæssige Virksomhed, som den

er i Stand til at efterligne eller erstatte Konstnerens (Malerens eller endog blot Uhrmagerens) Virksomhed. Darwin geraader paa dette Sted, for ikke at gaae i Staa med sin Forklaring af de fuldkomneste Øines Oprindelse, ind paa en formelig Personifikation af den naturlige Udvælgelse. Den »naturlige Udvælgelse« skal »nøie iagttage« og »omhyggelig udvælge« og med aldrig feilende Takt vide at udfinde enhver Forbedring, der kan befordre den videre Fuldkommengjørelse«. »Var dette at forstaae ligefrem, saa var af

¹Om Darwinismen, oversat af H. Steen. Kbhvn. 1873.

Darwin selv en theologisk Magt indført i Naturen, som vilde gjøre alle hans øvrige Forklaringsforsøg overflødige?« »men tillige en Egenskab tillagt den naturlige Udvælgelse, som ganske staaer i Strid med dens øvrige Væsen. Men ere de nævnte Udtryk uegentlig at forstaae, saa er her i Ord givet eller fingeret en Forklaring, idet kun Noget figurlig paastaaes, som ikke i Realiteten kan finde Sted... Den naturlige Udvælgelse kan... ikke tilstræbe fuldkomnere Øine, men kan kun vedligeholde og benytte dem, naar de engang paa en eller anden Maade ere blevne til. Og her synes da altsaa paa slaaende Maade det Tilfælde givet, hvorom Darwin selv tilstaaer, at det kunde omstyrte hans Theori.« Lignende Indsigelser kunne reises imod den Maade, hvorpaa Menneskets Oprindelse (i det udførlige Værk: *The Descent of Man*) bliver forklaret. For at forberede Læseren paa den kommende Udvikling, bliver strax i Begyndelsen af første Del et Menneskefoster sammenstillet med et Hundefoster; fra Ligheden i det Ydre sluttes der til Lighed i Væsen, en Slutningsmaade, der er gennemgaaende og karakteristisk for hele den følgende Bevisførelse. Vil Nogen kaste sig med kritisk Iver over dette Punkt, vil

det neppe være ham vanskeligt at opdage og blotte de principielle Svagheder, naar Sagen, vel at mærke, behandles filosofisk.

Men stille vi os paa Forskerens Standpunkt, faaer det Hele et andet Udseende. Naturforskeren har ikke den Opgave at konstruere de levende Væseners typiske Eiendommeligheder og stedfindende Forskjelligheder ud af et almindeligt Princip; tvertimod! han forefinder de forskellige Former givne i Naturen. Hans første Spørgsmaal er ikke et Nødvendigheds-, men et Mulighedsspørgsmaal. Skulle de mange forskellige Arter og Slægter antages at staae uafhængige af hverandre, da maa der forudsættes ligesaa mange Skabelsesmirakler som der er Arter; men at bygge paa Mirakler er at opgive al Forskning; hver Gang man er i Forlegenhed med at udfinde en naturlig Grund til en naturlig Kjendsgjerning, kan man jo paa den allerbequemteste Maade bryde af ved at sige: her er skeet et Mirakel. »Efter den almindelige Betragtningssmaade, den, at hvert enkelt Væsen er Resultat af en egen Skabelsesakt, kunne vi kun sige, at saaledes er det, at det har behaget Skaberen at indrette alle Dyr og Planter i hver stor Klasse efter en ensformig Plan; men dette er ikke nogen videnskabelig Forklaring.«

Disse Ord af Darwin angive tydelig nok, hvad det er, hvorpaa han sigter. Darwins Lære optræder ikke som nogen fuldfærdig Forklaring og Begrundelse af de organiske Typers stedfindende Eiendommelighed, men som en Hypothese. Denne Hypothese har den store videnskabelige Betydning, at den leder Forskningen ind i nye Spor og angiver en ny Methode. At opstille Hypoteser er en let Sag; men at angive nye og frugtbare Metoder er forbeholdt Videnska-

bens Udmærkede. Hvad Darwin lærer os om Organernes Udvikling og Omdannelse i Kampen for Livet, om Kvalitetsvalg, Arvelighed, Varieringslove o. s. v., ere afgjørende Bestemmelser ved den Retning, hvori hans Forskninger gaae, altsaa ved hans Methode. Istedendfor at paaprakke ham et naturfilosofisk Princip, som han ikke har, gjorde man bedre i at fæste sin hele Opmærksomhed paa Methodens Eiendommelighed, thi Forskerens Princip er hans Methode.

Darwin er ikke gjendreven, fordi han endnu ikke har kunnet paavise, hvorledes et Bløddyr er gaaet over til at blive enten et Leddyr eller et Hvirveldyr og endnu mindre, hvorledes en Abe med filosofisk Nødvendighed er blevet til et Menneske; han sigter, saavidt vi have forstaaet hans Methode, ikke paa de tilblevne Formers Nødvendighed, men paa de gradvise Overganges Mulighed og derved paa Muligheden af at naae til større og større Indsigt i de organiske Formers indbyrdes naturlige Sammenhæng. Hvad de enkelte Mellemed angaaer, er der Ingen, der stærkere end Darwin har indskærpet, hvor umaadelig stor vor Uvidenhed er.

2) Hvorledes ere de første organiske Væsener fremkomne paa Jorden? Dette Spørgsmaal kan ingen Naturforsker besvare, og det forekommer os, at Darwin paa den værdigste Maade har hævdet sin Videnskabs Standpunkt ved slet ikke at give sig Mine af at ville besvare det. »Der er«, siger han, »Storhed i det Syn paa Livet, at det med dets forskellige Kræfter, af Skaberen oprindelig er blevet nogle faa eller en enkelt Form indblæst, og at, medens denne vor Klode har rullet rundt efter Tyngdens bestemte Lov, have utallige Former, høist skjønne og høist vidunderlige, fra en simpel Begyndelse udviklet sig og udvikle sig endnu.«

I Sandhed et Sprog, der er en Naturforsker værdigt! Skal Darwinshypotesen absolut skrues ind i et naturfilosofisk System og underkaste sig en »dialektisk Kritik«, da er det unegtelig sandt, at Forskeren maa komme i Forlegenhed. Har man først indrømmet eet Mirakel, hvorfor saa ikke indrømme flere? Ere de første organiske Væsener skabte, hvorfor maae de da ikke alle være skabte? Det er en Kritik, som Enhver let kan overkomme, og det er derfor ikke at undres over, at den har ladet sig høre fra saa mange Sider. Men hvad er nu egentlig Forskerens Tanke? Han seer i Livet en Virksomhed, som vel overalt falder ind under almengjældende Naturlove, men dog en Virksomhed, som ikke lader sig aflede eller forklare af elementære Kræfters Vexelvirkning. Livets Oprindelse er en Gaade, og Gaaden antydes ved, at »Livet med dets forskellige Kræfter af Skaberen oprindelig er blevet nogle faa eller en enkelt Form indblæst«. Ved denne Henviisning til en Skabelse fastsættes intet bestemt Mirakel; det overlades til Enhver at forestille sig den dunkle Begyndelse, som han vil: Livets Oprindelse og første Begyndelse er ingen Gjenstand for

empirisk Naturforskning.

Det gaaer hos Darwin med Læren om Skabelsen som med Læren om Midler og Øiemed i Naturen (det Teleologiske): Skabelse og Øiemed høre ikke til de Kategorier, der finde frugtbar Anvendelse i Erfaringslæren. Naar Forskeren nu og da seer sig nødsaget til at anvende slige Betegnelser, da befinder han sig i en vis Forlegenhed, fordi Ordene Skabelse, Naturens Øiemed o. desl. maae tages paa een Gang baade i billedlig og ubilledlig Betydning: om den egenlige Skaben som Hand-

ling, om en Tilbliven som »en Begyndelse til en Væren efter Ikkeværen«, have vi, siger A. Humboldt, hverken Begreb eller Erfaring. Det Samme maa siges om den »planmæssige og dog naturnødvendige Virksomhed, som af Darwin tillægges den naturlige Udvælgelse«. At der endnu hviler en mystisk Uklarhed over saadanne Grundbegreber som Skabelse og Øiemed, det er aabenbart Filosofiens Skyld og kan ikke falde den empiriske Naturlære til Last. Dette fører os til Betragtningen af det tredie Hovedpunkt.

3) Kan Darwinismen med Grund siges at indeholde aandsfornektende, for Religion og Sædelighed farlige Tendenser? Dersom det kunde forudsættes, at de Mange, som i Nutiden have et imponerende Indtryk af Naturlærens store, omfattende Betydning for Kulturlivet, ogsaa havde en klar Erkjendelse af, hvad Naturlæren er og maa være som Naturvidenskab, da vilde det være en let Sag at bevise, at Darwinslæren hverken er mere eller mindre aandsfornektende end en hvilkensomhelst anden naturhistorisk Theori.

Naturlæren er hverken religiøs eller irreligiøs, hverken ethisk eller uethisk; vil man fra et religiøst-ethisk Udgangspunkt angribe Darwinismen, da angriber man med det Samme den hele vidtforgrene Naturvidenskab i alle dens Led og Dele.

Det skal være det Forargelige ved Darwinismen, at den vil paavise naturlig Afstamning af høiere Arter fra lavere, fordi derved tilsigtes en Paavisning af Menneskets naturlige Afstamning fra en ubekjendt Dyreform. Det er, siger man, en Krænkelser af Menneskets Adel. Ganske vist! naar man underskyder den religiøse Forestilling om en overnaturlig Skabelsesakt og vil have Troens Forudsætninger konfirmerede i Videnskab. En saadan Konfirmation opnaaer man rigtignok ikke hos Darwin; men, saa sig man os, hos hvilken Naturforsker man da mener at opnaae den.

Louis Agassiz, Darwins erklærede Modstander, betegner rent ud hans Afstammingslære som et videnskabeligt Misgreb, som usand i sine Kjendsgjæringer, uvidenskabelig i sin Methode og fordærvelig i sin Tendens: Agassiz holder strængt paa Arternes og Slægternes uforanderlige Grændser; mon hans Theori da maanske skulde være mere religiøs end Darwins? Agassiz gaaer ud fra Dyregeografien og udleder deraf Konsekvenser for Menneskets Tilblivelse. Han taler om Skabelser og Skabelsescentra og faaer ikke mindre

end otte Skabelsescentra med otte store zoologiske Riger: det arktiske, det mongolske, det europæiske, det amerikanske Rige, Negerriget, Hottentotriget, det malaiske og det australiske Rige. Hvert af disse Riger har sin ved en Lokalkraft frembragte karakteristiske Fauna og sin ligeledes ved Lokalkraften frembragte karakteristiske Menneskeæt. Her er da Skabelser nok. Langt fra at komme i tvetydig Berøring med dyriske Overgangsformer, staaer Mennesket selvstændig overfor Dyret; thi Mennesket er skabt, ikke blot een Gang, men otte Gange, det kan forslaae Noget. Men at den otte Gange gjentagne Skabelse, der skyldes den paa otte Steder værende »Lokalkraft«, ikke har Noget med den religiøse Tro paa Skabelsen, Menneskets Skabelse i Guds Billede, at gjøre, er øiensynligt: Agassiz's Theori er lige saa lidt religiøs som Darwins.

Det staaer fast, at Naturvidenskaben i det Hele hverken er religiøs eller irreligiøs, hverken hedensk eller kristelig, hverken ethisk eller uethisk; den er, hvad den alene kan og skal være: objektivt forskende Videnskab.

Der klages, og ikke uden Grund, over, at Videnskabens Dyrkere kun altfor ofte misbruge Forskningens Resultater til Angreb paa Religionens og dermed paa Livets høieste, hellige Sandheder; vi svare: naar saa er, saa er det ikke Videnskaben, men Videnskabsdyrkerne, man har at holde sig til.

Og hvad er saa det, der frister Videnskabsdyrkerne, de være Darwinianere eller Antidarwinianere, til Overgreb? Det er jo netop den gamle indgroede Fordom, at Religionens overnaturlige Kjendsgjæringer skulde lade sig begrunde i Videnskaben, at der virkelig skulde gives en paa Mirakler bygget Videnskab, en sand Mirakelvidenskab, som randsaager Natur og Historie, Jordens Dannelselse, de levende Slægters Fremkomst, Menneskets Oprindelse o. s. v. med et ganske andet dybt videnskabeligt Blik ved Hjælp af Mirakler, end den almindelige Forskning formaaer det uden Mirakler. Hver Gang nu den foregivne Mirakelvidenskab sætter sin videnskabelige Mine op og vil til at vise Forskerne til Rette, bliver dens Hulhed blottet, og idet den skarpt tilbagevises, skeer det desværre ikke sjældent, at den høiere Sandhed, hvis Forsvar føres med falske Vaaben, bliver miskjendt. Saalænge man haardnakket holder paa den gamle Fordring, at Videnskaben skal være religiøs og Religionen videnskabelig, vil det gaae stadig fremad med Bortvendelsen fra alt Overnaturligt og Fornegtelsen af Aabenbarings Ord, thi Forskningens Tankegang er Evangeliets saa modsat som muligt.

Først naar det tilfulde indsees, at Religionen har og maa have sin Erkjendelseskreds for sig selv, uafhængig af Videnskaben, og Videnskaben sine Undersøgelseskredse for sig, uafhængig af Religionen; først naar man ad dyrt købte Erfaringers Vei omsider har lært at indsee, at det er lige saa aandsforvirrende at ville drage religiøse Slutninger

af videnskabelige Præmisser som videnskabelige Slutninger af religiøse Præmisser, kan der være Tale om Fred og Forlig mellem Religion og Videnskab. Den eneste begrundede Indvending, der kan gøres mod en foregiven videnskabelig Theori, er, at den er uvidenskabelig. Har Darwinismethoden videnskabelige Mangler, vil den blive korrigeret i Videnskaben, og Naturforskerne ere de eneste rette, kompetente Dommere. Om den seirer eller taber i Striden, har ingen væsenlig Indflydelse paa Aandslæren.

Det religiøse Begreb om Skabelse er ikke et Vidensbegreb, men et Troesbegreb. Darwinismen gjør ikke Religionen Afbræk, bevæger sig ikke paa Troens Enemærker, løser ikke Skabelsens Problem, afkræfter ikke det aabenbarede Ord: at Mennesket er skabt i Guds Billede.

R. Nielsen